

Приліпко І. Л.

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

ОСМИСЛЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ДОПОВІДЯХ ВОЛОДИМИРА БАРВІНСЬКОГО 1875–1878 РОКІВ

У статті здійснено аналіз доповідей («Бесід...») В. Барвінського – західноукраїнського громадського й культурного діяча, які він виголосив на музикально-декламаторських вечорах у Львові з нагоди роковин Т. Шевченка у 1875–1878 роках і які були опубліковані у додатках до журналу «Правда». З'ясовано особливості рецепції В. Барвінським української історії та літератури, розуміння ним значення творчості Т. Шевченка. Початок ґрунтовного осмислення історії, розвінчання міфів, пов'язаних з окремими сторінками минулого, повернення до народних джерел, відродження історичної пам'яті, формування громадянського суспільства, а також новий етап розвитку української літератури В. Барвінський безпосередньо пов'язує з постаттю Т. Шевченка. Акцентовано на новаторських для тогочасного літературно-критичного дискурсу тезах доповідей, зокрема про синкретизм естетичної, соціальної та національної складової творчості Т. Шевченка, про специфіку її впливу на реципієнта, особливості гуманістичної основи доробку митця тощо. Попри відсутність у «Бесідах...» поглибленого текстуального аналізу творів Т. Шевченка, в них є цікаві паралелі з текстами інших українських та зарубіжних поетів, міркування про джерела віршів і поем Т. Шевченка, їх автобіографічну основу, образну систему, мотиви. Виступи В. Барвінського можна вважати вдалою спробою донести до тогочасного суспільства розуміння значення творів Т. Шевченка, їх ролі у процесі відродження історичної пам'яті та формування української нації.

Ключові слова: доповідь, історія, народ, національне самоусвідомлення, поезія, образ, новаторство.

Постановка проблеми. Помітне місце у процесі рецепції історичного минулого України, осягнення націотворчих чинників і значення постаті Тараса Шевченка мають праці Володимира Григоровича Барвінського (1850–1883) – західноукраїнського громадсько-культурного діяча, письменника, історика, критика, видавця, редактора.

В. Барвінський народився 25 лютого 1850 р. на Тернопільщині в родині священника. Після закінчення правничого відділу Львівського університету поєднував юридичну та громадсько-культурну діяльність. В. Барвінський – один із співзасновників товариства «Просвіта» (1868) та журналу «Правда» (впродовж 1876–1880 рр. був відповідальним редактором видання). У 1880 р. В. Барвінський заснував газету «Діло» й до останніх днів свого життя був її видавцем та редактором, «друкуючи майже щономера статті на політичні, економічні, культурологічні теми» [6, с. 4]. Авторству В. Барвінського належить ряд публіцистичних, літературно-критичних праць, доповідей, рецензій, а також художніх творів, зокрема, повістей «Скошений цвіт» (1877), «Сонні мари молодого питомця» (1879), «Безталанне сватання»

(1880–1882). Як зазначає Віталій Хропко, на формування суспільно-політичної позиції В. Барвінського, його ідейних переконань, публіцистичної манери мали вплив праці Пантелеймона Куліша, Омеляна Огоновського, Володимира Навроцького та ін. [6, с. 3]. Як один із лідерів галицьких народовців В. Барвінський у своїх виступах і публікаціях наголошував на історичній самобутності українців, акцентував на необхідності праці інтелігенції в освітній, культурній, громадській сферах, розкривав важливу роль постаті Т. Шевченка у формуванні національної ідентичності українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність В. Барвінського, його історичні, літературно-критичні розвідки, зокрема й ті, що стосуються творчості Т. Шевченка, досі залишаються належним чином неосмисленими. Так, за радянських часів ім'я В. Барвінського згадували у контексті критично-негативної оцінки доробку західноукраїнських шевченкознавців, зокрема Омеляна Огоновського, Євгена Згарського, Данила Тянякевича та ін. [див.: 7, с. 52–53]. Ширший огляд та об'єктивна оцінка спадщини В. Барвінського

належить В. Хропку [див.: 5; 6]. Водночас доробок В. Барвінського, особливо його погляди на історію України, його рецепція постаті Т. Шевченка потребують детальнішого вивчення.

Метою статті є аналіз малодосліджених на сьогодні доповідей («Бесід...» [1; 2; 3]) В. Барвінського, які він виголосив на музикально-декламаторських вечорах у Львові з нагоди чотирнадцятих, п'ятнадцятих та сімнадцятих роковин Т. Шевченка. Ці доповіді були опубліковані у 1875, 1876 та 1878 рр. у додатках до журналу «Правда» й мають важливе значення в осмисленні процесу історичного формування української нації та ролі у ньому Т. Шевченка.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи твори Т. Шевченка, В. Барвінський, за словами В. Хропка, «завжди орієнтувався на проблеми тодішньої галицької дійсності, зокр. на розв'язання нац. питання» [5, с. 332]. А тогочасна дійсність для В. Барвінського була наслідком історичних процесів та рівня національної свідомості українців. Тому в своїх «Бесідах...» він значну увагу приділяє огляду історичного минулого нашого народу. Варто зазначити про ґрунтовну обізнаність В. Барвінського з історією українців (див., наприклад, його статтю «Погляди на історію руського народу», опубліковану в «Правді» 1876 р.), у вивченні якої він «вбачав надзвичайну вагу передусім для народу, що піднімається з упадку до нового життя; історія стає для нього “правдивою наукою життя в минулості”» [6, с. 7]. Так, у «Бесіді...» 1875-го року В. Барвінський акцентує на значній ролі творчості Т. Шевченка в процесі національного самоусвідомлення українського народу через прилучення його до власної історії: «...Тарас Шевченко перший роздер грубу заслону, що довго вкривала нашу минулість історичною, і викликав нове життя довго завмерлого духа, а вказуючи нам нові дороги народнього прямованя – стався творцем нового життя нашого народу»¹ [1, с. 3–4].

Питання, які ставив В. Барвінський перед аудиторією своїх слухачів і читачів, стосувалися місця українського народу серед інших народів і тих загроз, котрі підважували факт існування нації. Історія, на переконання промовця, – найкращий доказ самобутності народу, його права на місце серед інших націй: «Що наш народ жив історичним життям – про те свідчать доволі високі могили – широкі руїни нашого краю, що

ми житимем і на будуще і жити хочемо життям народнім – те чуємо в нашій груді, в наших серцях! <...> Історія нашого народу, наша минувшість оправдує нас перед світом» [1, с. 5–6]. Проте, щоб зайняти гідне місце серед інших народів не досить мати славне минуле, потрібно його належно осмислити, винести з нього уроки: «Історія народу – се цензура его життя. А нове життя народне не може здорово закорінитись без здорового розуміння минувшости, без пізнаня власних історичних похиб і блудів, без доброї волі, щирої поправи минувшого зла» [1, с. 6].

Прагнучи розкрити причини тогочасного невтішного становища в культурній, соціальній, політичній сферах, В. Барвінський починає з географії. Своєрідне межове (між Європою та Азією) розташування України не сприяло спокійному й гармонійному розвитку народу: «Таке сусідство не надобилось до супокійного розвою цивілізаційного. Ту не могла бути тиха цивілізація, ту не могли здвигатись багаті пам'ятники мирної культури; ту невиспущо треба було стояти на сторожі проти вічно неспокійного моря дичі азіатичкої, тут писалась історія не на пергамінах, не в архивах, але на людських тілах, мечем і пожежою, на землі кінськими копитами поораній, кістьми засіяній, кровю політій» [1, с. 7]. Попри буремні події та постійні загрози, українці непохитно стояли на захисті своєї землі, зберігаючи моральну гідність, а тому «не можемо ніяк признати, щоб наш народ в чім небудь зрісся с тою сусідньою дичиною» [1, с. 7].

У своїх історичних проєкціях В. Барвінський сягає IX ст., акцентуючи на визначальних сторінках минулого, порівнюючи ті чи інші події з їх перебігом в інших країнах. Так, говорячи про запровадження християнства, про розвиток тогочасного соціуму, автор зазначає, що «у нас шириться віра Христова не мечем і насиллям., але мирним апостолованем слова Божого, у нас отрясається грецька церков з бізантійського імперіялізму і стається церквою автономичною; у нас вже с самого почину витворюється могуче життя громадське, що стається найбільшим авторитетом, найвисшою апеляцією так для единиці, як і для загалу, громада стає судиею над роз'єднаними князями, а політичне життя находить голосний відгомон в цілім народі, в усіх его верствах» [1, с. 7–8]. Процес зародження та формування вже в ті часи громадянського суспільства нерозривно пов'язаний з інтенсивним розвитком культури, що швидко досягла високого рівня, порівняно з іншими народами, і це – в обстави-

¹ У цитатах із праць В. Барвінського і тогочасної періодики зберігаю правопис оригіналу, але вилучаю кінцевий ь, сполучник *и* передаю як *і*, пунктуацію наближаю до сучасних норм.

нах постійної боротьби: «А все ж поруч із тим, як розвивалась культура у нашій країні, наш народ вів і мусів вести найтяжчу боротьбу з азіятицьким дикарством» [1, с. 9]. Окрему увагу приділяє автор славній сторінці нашого народу – козацтву, називаючи основні напрями його діяльності («Визволяти бідних невольників з тяжкого ясиру татарського, ратувати полонених християн з тюрем музультманських, боронити краю від напасти хижих бісурмен – ось чого знялося славне лицарство-козацтво на славній Україні» [1, с. 9]), влучно визначаючи його місію та історичне значення не лише для нашого, а і для європейських народів: «...сто разів підіймалась Русь-Україна до тяжкої боротьби – останні свої скарби віддавала в офіру загроженої людскости – та не впала під тим навалом азіятизму, не пропустила дикого елемента в глибоку Європу, а слонила її своєю грудю від заглади дикарства. <...> Се заслуга нашого народу перед цілим цивілізованим світом, заслуга тим більша, чим страшніша була негативна сила Азіятизму, що нищила всі сліди культури...» [1, с. 10–11].

Не оминув у своєму виступі В. Барвінський і болючого питання складних стосунків українців і поляків, даючи свою відповідь на нього: «Польща прийнявши западну віру, зложивши голд німецькому цісарству, чимало втерляла первістного характеру славянства і отверла на стижір двері західним, февдальним – не славянським тенденціям. ...вслід за римською вірою поступала нетолеранція релігійна – нехтуване свободи віри, мисли і слова!» [1, с. 12]. Загалом, козащина та національно-визвольна боротьба під проводом Богдана Хмельницького в оцінці В. Барвінського – «найкраща але й найсумніша епоха нашого історичного життя. Найкраща, бо зрозуміння прав людських – се гідність народу, піднесення знамени свободи – се слава народу, смерть і руїна за ідеал людскости – се мучеництво для людскости! Сумна – бо зради проводирів, проневірство гетьманів, малодушність передуючих людей – се упадок святого діла» [1, с. 14]. У цьому контексті автор піддає критичній оцінці діяльність Богдана Хмельницького та Івана Виговського: «...той сам Хмельницький, котрого народ виносить до найвисшої почеси, і зове своїм батьком, забуває на кривду народу, а здобувши його силою триумф – трактує про войскові почеси, – а коли найкращі сини України полягли за її волю – Хмельницький віддається у руки Московському цареві, щоб уратувати своє гетьманство. (Шляхотський) Виговський витворює можновладство козацьке, а вслід за тим жебруть

гетьмани надворних почестей по царських і королівських дворах» [1, с. 15]. Пишучи про гайдамаччину, автор порівнює її з французькою революцією 1789–1799 рр.: «Смутні сцени Гайдамаччини живо нагадують рівночасну майже революцію французьку. Та сама распач люду, той сам нелад, ті самі стони кривди людської, тільки не ті самі наслідки. Там отрясається людскість с своїх оков, на руїнах перестарілого світу ясніє новочасна цивілізація, тут ще раз бере верх закріпощенне люду, ще раз роскошує февдальне можновладство – негация людскости...» [1, с. 16]. Подекуди оцінки В. Барвінського ролі в історії народу окремих постатей досить суб'єктивні, наприклад: «Так прокляв народ Богдана Хмельницького за його відступництво від справи народної, так відцуралось козацтво Мазепи гетьмана, а Семен Палій, хоч не був Гетьманом Петра В., хоч перший з Українців пізнав Сибірську неволю, стався найлюбішим героєм народнім...» [1, с. 18].

Оглядаючи окремі сторінки минулого, зокрема занепад козащини, зруйнування Запорозької Січі, В. Барвінський ілюструє свої роздуми й висновки поетичними рядками з творів Т. Шевченка («До Основ'яненка», «Мені здається, я не знаю...» [1, с. 18, 20, 23–24]), проте не вказує назви твору та джерела цитування.

Попри поразки національно-визвольних змагань і поневолення, українці ніколи не втрачали прагнення до свободи й національного самовизначення: «Упала Україна – але не упала ідея, за котру боровся наш народ – не впала ідея людскости» [1, с. 19]. Саме ці, здавалося вже пригаслі, ідеї та прагнення відродив своїми творами Т. Шевченко: «І треба було доперва такого генія – такого невідродного сина України як Тарас Шевченко, щоб оживити завмерлу матір, пробудити сонних братів – викликати нове життя народне! <...> Перед авторитетом Тараса Шевченка клоняться вороги Русі-України – його могуче слово будить завмерлих і навертає заблудших, а роздераючи учено-сковану заслону нашої минувшости і скажуючи нову дорогу прямовання народнього – Тарас Шевченко стається творцем нашого відродження народнього» [1, с. 20]. На переконання автора, тепер саме час за Шевченковими «апостолами правди і науки» [1, с. 21].

Оскільки «Бесіда...» В. Барвінського була виголошена перед аудиторією, то, відповідно, рясніє закликами, риторичними запитаннями й окликами. Автор насамперед закликає слідувати заповітам Т. Шевченка, працювати для розвитку всіх сфер народного життя, відродження патріотизму.

У «Бесіді...» 1876 р., виголошеній на п'ятнадцяті роковини Т. Шевченка, В. Барвінський продовжив огляд славних і трагічних сторінок української минувшини, акцентувавши увагу на руйнівній для українського народу ролі Російської імперії: «Як по руїнах Картагени перейшли римські плуги, так по руїнах Запорозької Січі, по Запорозьких гробах, по Запорозькій церкві зазвеніли списи і шаблони великої цариці» [2, с. 2]. З гіркою, підсиленою риторичними засобами, автор констатує нівелювання імперською політикою державності українського народу, його права на самобутність: «А карту українського світу записано новими іменами. *Малороссія!* [Тут і далі курсив автора. – І. П.] Як гарно названо землю вольнодумного народу! *Новоросійська губернія!* Як дотепно перехрещено здобуту Запорозжцями землю! *Скаторинославська губернія!* Як живо нагадувала імя великої цариці!» [2, с. 2]. Народ, який був своєрідним щитом для Європи («...ми, що греблі гатили нашими трупами, щоб затамувати наплив татар і турків, і заслонили Європу від азіатицького деспотизму...» [2, с. 2]), сам залишився без захисту: «...і осталися наслідком темними хлопами без власної хати й власної волі, крпаками й невольниками вельмож обутих нашим добром» [2, с. 2].

Умотивовано вказуючи на те, що тривалий час Україна не мала своєї правдивої наукової історіографії, В. Барвінський наголошує, що історія українського народу жила в його піснях і думках, її хранителями і носіями були кобзарі, які передавали з покоління в покоління пам'ять про героїчні й трагічні сторінки минувшини. Відтак для поневоленого народу єдиним джерелом знання про свою історію були фольклорні твори («Невольники читали історію своєї боротьби за волю в піснях і думках» [2, с. 3–4]). Народні пісні й думи стали джерелом творчості й для нового кобзаря України – Т. Шевченка, у поезіях якого озвалися «співучість українського слова, уся краса народної музи, уся поетичність золотоколосі України, і буйних степів, і Дніпра-Словутиці, найніжніше чуття горячої любові, і сирітський жаль, і думи українського козака, і воля степовика, і плач зраненого серця, уся сила живого слова, живої души, живого народу...» [2, с. 4].

Саме з постаттю Т. Шевченка В. Барвінський пов'язує початок нового етапу української історії та літератури. Досі пригнічений народ був зображений лише в сатиричних та казкових творах («Над українським Енеєм, над українськими троянцями можна було сміятись, але тільки смі-

ятись. <...> Правда, що й Артемовський-Гулак написав був на українській мові невелику казку «Пан та Собака». Але ж се була тільки казка, невинна казочка, а звісно, казки пишуться для малих і великих дітей» [2, с. 4]). Як слушно стверджує автор, «сатирами та казками не будується нова словесність, а ще менше виводиться нова чи забута народність на всесвітню видовню. Сатирами й казками не рішення поважних питань національних і загально-людських!» [2, с. 4–5]. Натомість творчість Т. Шевченка у цьому сенсі стала новаторським явищем, сила якого – у повазі й любові до пригніченого народу. Вказуючи на біографічні відомості про поета [2, с. 5], В. Барвінський тим самим акцентує, що зрозуміти всю тогочасну трагедію простого народу міг лише той, хто сам зазнав її вповні: «Аж син крпака, невольник з-поміж невольників, котрого волю треба було окупити ціною рублів – Тарас Шевченко перший озвався смілим словом за своїх закованих братів» [2, с. 6]. Поет, який «живо виспівав перед світом всю недолю, всю кривду й неволю закріпощеного народу, розкрив перед світом страшну кривду сподіяну віроломними людьми над нашим народом» [2, с. 5], виявив небачену доти сміливість: «А ся кривда, ся неволя, ся нелюдскість була усвящена законами! Хто проти їх здіймався, винен був смерті або вигнання на Сибир! Не минула тая кара і сміливого Тараса» [2, с. 5]. Яскравими ілюстраціями у цьому контексті для В. Барвінського є поема «Сон (Комедія)», пролог поеми «Сліпий», послання «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», які він розлого цитує [2, с. 5–6].

Автор «Бесіді...» вказує на новаторство поезії Т. Шевченка, яке полягає в тому, що ній вперше зазвучала потреба національного та соціального визволення народу. Більше того, це мало реальні результати: «Шевченкова муза роздерла грубу заслону, що закривала досі неволею життя народу, що виключала мільйони людей від прав людскості. <...> Оттому то твори Тараса Шевченка, крім геніяльного артизму, крім словесного їх значення, мають ще превелику вагу в діях розвою людскості. Тарас Шевченко не тільки оживив забуту й завмерлу народність, не тільки викликав нову літературу, але й визволив мільйони народу з неволі...» [2, с. 6–7]. Своєю творчістю поет фактично повернув українцям їхню історію, заперечив поширюваний міф про те, що поневолений народ не має свого минулого, своєї культури, гідності, прав. Варто наголосити на знанні В. Барвінським історії, його вірному розумінні історичних процесів, причин і наслідків соціо-

культурних подій. Він умотивовано зазначає про місце України в рецепції істориків сусідніх країн, її сприйняття ними лише як непокірної провінції (саме так вона фігурувала в польській та російській історіографії). Автор сміливо твердить про привласнення сусідами історичних і культурних подій та явищ нашого народу: «Навіть той княжий період Руриковичів відібрали нам російські історики, присвоїли собі виключно ім'я русинів, а натомість охрестили нас малороссами, котрих не знає історія. І Руриковичів вигодованих українським хлібом, і літописі писані київськими монахами, і закони писані київськими князями, а навіть “Слово о полку Игоревім” і цілу словесність, що розвивалася за князів на Русі, – все те признали історики російські на власність Москви, а не нашим добром. Чи з одного, чи з другого становища – наша народність не мала історії. Після цих істориків не було на світі русько-української народності. “Niema Rusi” і “Малороссы хаклы” – се були оклики, се були результати польської й російської історіографії. <...> Чужостороння історіографія, здавалося, переконувала дійсно русинів, що вони потомки невольників, гайдамак і ребелістів – люде без історичної минувшості» [2, с. 8–9]. В цьому В. Барвінський вбачає й причину того, чому багато українців цуралися свого народу, відрікалися свого походження. На такому тлі ще більше увиразнюється значення Т. Шевченка, який не лише розділяв зі своїм народом його долю, не зрікався його, а власним поетичним словом розкривав йому й світові правду про історичне минуле, тогочасне соціальне і національне поневолення, а також вказував шляхи до волі й відродження. Поет зумів не лише відчутти людську гідність, прагнення до свободи, що живе в його народі попри все, а й пробудити їх: «Аж Тарас Шевченко, вихований тим праведним духом історичним свого народу, розкрив широкому світові праведну історію тих могил і руїн; він перший... зорким оком крізь книжну темряву проглянув в історичну душу нашого народу й голосно висказав історію Русі-України» [2, с. 11].

Новаторською видається характеристика В. Барвінського того розуміння історії, яке репрезентує Т. Шевченко: «Творилася наша історія народня не поодинокими лицями, не гетьманами, ні князями, а життєм цілого народу. То ж в життє сього народу, в його розвою, в його розцвіті й борбі, в його упадку належить шукати історичної правди нашої народності. Такий історичний погляд на нашу минувшість розвів Тарас Шевченко в своїх творах, на таку дорогу спровадив Шевченко істо-

риографію Русі-України» [2, с. 11]. Воля – найбільша цінність нашого народу, а народ, який бореться за волю, не гине – цю ідею В. Барвінський підкріплює цитуванням рядків поезії «Буває, в неволі іноді згадаю...» [2, с. 11]. Про те, що зусилля Т. Шевченка не були марними, свідчать національно-культурні процеси, які спостерігає В. Барвінський зокрема в Галичині: «І встає, як фенікс, відроджена й обновлена молода Русь-Україна; виступають нові борці вольної волі з живим словом світла й науки, з євангелієм правди, до праведної праці для свого краю, для добра й волі свого народу, для добра людскості. Як дерево обдерте негідними руками з свого буйного цвіту, випускає українська народність з здорового кореня нове, здорове віття, розвивається новим, буйним листєм і, дасть Бог, зацвіте новим, повним цвітом в семьї живих народів» [2, с. 12]. Як і в попередній доповіді, В. Барвінський, використовуючи риторичні засоби, звертається до аудиторії і спонукає продовжувати розпочате Т. Шевченком, реалізувати його заповіти: «Чи учинили ми з наших темних селян рідних братів наших, вольних синів славної Русі-України, праведних поборників людскості? Чи дали ми нашому народові всі скарби здобуті наукою для добра людей, моральну підставу людскості, матеріальний добробит? Чи впровадили ми наш народ хоч на поріг великої святині людскості: вольності, культурного життя й поступу?» [2, с. 13–14]. Промовець картає тогочасну інтелігенцію за недостатнє розуміння своєї національності й віддаленість від народу: «Нам бо тяжко було відорватися від чужого взірця й прикладу деморалізації, від чужого аристократизму, від шляхотської кастовості; нам тяжко було в селянині побачити рідного брата, що потребує від нас щирої помочі і науки...» [2, с. 15].

Актуальними, ніби мовленими про наше сьогодення періоду російської військової агресії, є слова В. Барвінського про характер українського народу, його силу й дух, готовність до опору та боротьби за свою волю і землю: «Ми не величаємося нашими князями, ми не величаємося нашими гетьманами; ми величаємося всім нашим народом, що сам в цілій масі почув свою достоїнність людську, цілою масою здіймався за свою волю і в борбі за свою волю, за свою достоїнність людську скорше вкрив цілу свою країну власним трупом, скорше руїнами розсипав своє найкраще добро, аніж мав позбутися й виречися своїй достоїнності людської і добровільно віддатися у неволю» [2, с. 10].

Варто зазначити, що вище розглянута промова В. Барвінського згадувалася того ж року в журналі «Друг» в огляді новин і була охарактеризована «предовгою» (тривала цілу годину), оскільки оратор «силовался коротко представити цѣлу исторію Малої Руси, еи литературы и розвиток идеи теперѣшнѣи украинщины» [4, с. 96].

На початку «Бесіди...» з нагоди сімнадцятих роковин Т. Шевченка в авторській примітці В. Барвінський робить важливе зауваження: в оцінці творчості поета треба брати до уваги дві складові: поетично-естетичну й історично-народну, бо лише «пізнавши обі сі сторони поезії Т. Шевченка можна належно оцінити, чого стоїть Шевченкова поезія для нас, яко Русинів, для словесності яко твір артизму і для людськості яко ознака нової культури» [3, с. 213]. Геній Т. Шевченка, на переконання автора, полягає саме в поєднанні високої ліричної майстерності та потужного національно-історичного й соціально-політичного змісту.

В. Барвінський справедливо констатує: на відміну від визначних митців інших країн, роль Т. Шевченка залишається не осмисленою й належним чином не оціненою власним народом. Ліричний талант поета автор вивіщує зокрема над представниками української школи в польській літературі (до них відносять Тимка Падуру, Антонія Мальчевського, Северина Гощинського, Юліуша Словацького та ін.), а також над «англійським творцем “Мазепи”», тобто Джорджем Байроном, та «північним співаком “Полтави”» – Олександром Пушкіним.

Вірші Т. Шевченка, пише В. Барвінський, настільки щирі, правдиві, проникливі, що нікого не можуть залишити байдужим; показовими прикладами є долі героїнь і героїв творів «Тополя», «Маленькій Мар'яні», «Невольник», «Гайдамаки». Автор повсякчас наголошує, що Т. Шевченко був не лише потужним ліриком, а й речником неоліберальної батьківщини, який зумів розкрити всі страждання свого народу та вказати шляхи до його відродження. Тому такими переконливими, реалістичними є образи героїв його творів, взяті з самого життя. Долі й страждання героїнь поем «Наймичка», «Катерина», «Відьма» та ін., на думку В. Барвінського, сягають біблійного рівня, а ліризмом, трагізмом і щирістю перевертаються з образами творів Григорія Квітки-Основ'яненка, зокрема з «Марусею». Проте, на відміну від них, герої Т. Шевченка страждають від зла, заподіяного їм іншими людьми, окрім того, їхня доля є уособленням долі всього народу.

Розвиваючи тези, викладені у своїх попередніх доповідях, В. Барвінський наголошує на тому, що

саме в поезії Т. Шевченка вперше в нашій літературі правдиво розкрито становище українського народу (на підтвердження своїх міркувань автор цитує рядки поеми «Невольник»). Завдяки своїй естетичній та соціальній силі твори митця нікого не залишають байдужим і спонукають робити вибір: або стати на бік покритивджених, або кривдників. Цією тезою В. Барвінський наближається до осмислення особливостей рецепції творів Т. Шевченка, що передбачає самовизначення читача чи слухача, формування його власної позиції щодо певного явища.

Соціальне визволення неможливе без національного відродження – саме на цьому, на переконання В. Барвінського, наголошує Т. Шевченко. Як і в інших своїх «Бесідах...» автор і тут вдається до історичних екскурсів, говорить про славі, але забути як самими українцями, так й іншими народами сторінки нашої минувшини. Таке забуття значною мірою спричинене привласненням північним сусідом історичних і культурних здобутків українців. Проте наш народ повсякчас виявляв спротив поневоленню й відстоював свою гідність та свободу. Цитуванням рядків з поезії «До Основ'яненка» В. Барвінський підкреслює, що Т. Шевченко першим відкрив нам нашу історію й культуру, своїм поетичним словом пробудив історичну пам'ять, відчуття етногенетичних витоків, усвідомлення приналежності до народу зі славним минулим. Важливою є теза В. Барвінського про те, що поет не лише нагадує своїми творами про славі й трагічні сторінки нашої історії, а й спонукає зрозуміти їх значення, досягнути сенс боротьби народу за власні права й свободу, а тим самим розвінчує поширюваний міф про начебто розбійництво, невинуватне бунтарство повстанців (показовими для автора тут є твори «Холодний Яр», «Буває, в неволі іноді згадаю...», «До Основ'яненка», промовисті рядки з яких він неодноразово цитує).

У цій «Бесіді...», на відміну від інших розглянутих, В. Барвінський особливо акцентує на такій рисі доробку митця, як гуманізм. Ідеї миру, братерства, справедливості Т. Шевченко поширює не лише на українців, а й на слов'ян, доказом чого є поема «Єретик». На думку автора, у передмові до поеми «Гайдамаки» поет застерігав нащадків від історичних помилок їхніх батьків, закликав до братання.

Висновки. У своїх «Бесідах...» В. Барвінський виступив не лише як майстерний оратор, палкий патріот, а і як знавець історії та літератури українського народу. Він не випадково зна-

чну увагу приділив огляду саме історичного минулого, адже такі проєкції дають змогу розкрити причини трагізму історичної долі українського народу, краще зрозуміти сучасність та зробити важливі висновки для майбутнього. З постаттю Т. Шевченка В. Барвінський вмотивовано пов'язує початок ґрунтовного осмислення нашої історії, розвінчання міфів, що стосуються окремих сторінок минулого, відродження історичної пам'яті народу, а відтак – новий етап розвитку його історії та літератури. Важливими на той час були тези В. Барвінського про естетичну,

соціальну та національну потужність Шевчекової поезії, її новаторство, секрети її впливу на реципієнта. Хоча автор «Бесід...» не вдавався до глибокого текстуального аналізу, але вірно інтерпретував спрямованість поезії Т. Шевченка, зокрема ідею про те, що соціальне визволення неможливе без національного самоусвідомлення. Загалом, В. Барвінський своїми виступами здійснив удачу спробу донести до тогочасного суспільства розуміння значення творів Т. Шевченка у процесі повернення етногенетичної пам'яті та національного відродження.

Список літератури:

1. [Барвінський В.] Бесіда Володимира Барвінського, виголошена на музикально-декляматорським вечері у Львові в XIV роковини смерті Тараса Шевченка. Львів : З друкарні Товариства имени Шевченка під зарядом Фр. Сарніцкого, 1875. 24 с. (Дод. до «Правди». 1875. № 6).
2. [Барвінський В.] Бесіда Володимира Барвінського, виголошена на музикально-декляматорським вечері у Львові в XV роковини смерті Тараса Шевченка, дня 11 марта 1876. Львів, 1876. 16 с. (Дод. до «Правди». 1876. № 6).
3. [Барвінський В.] Поезія Т. Шевченка а наше народне жите. Бесіда Володимира Барвінського, виголошена в XVII-і роковини смерті Тараса Шевченка в ратушевій салі у Львові на літературно-музичнім вечорі. *Правда (часть літературно-наукова)*. 1878. Т. 1. С. 213–230.
4. Новинки. *Друг*. 1876. Ч. 6. 15 (27) марта. С. 96.
5. Хропко В. Барвінський Володимир Григорович. *Шевченківська енциклопедія: В 6 т. Т. 1 / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка; редкол.: М. Г. Жулинський (гол.) [та ін.]*. Київ, 2012. С. 332.
6. Хропко В. «Поставити народ у своїй хаті на свою силу з своєю волею...». *Слово і Час*. 1993. № 8. С. 3–7.
7. Шевченкознавство. Підсумки й проблеми / Академія наук Української РСР, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наукова думка, 1975. 562 с.

Prylipko I. L. UNDERSTANDING THE HISTORY OF THE UKRAINIAN PEOPLE AND CREATIVITY OF TARAS SHEVCHENKO IN THE REPORTS OF VOLODYMYR BARVINSKY IN THE YEARS 1875–1878

The article analyzes the reports (“Conversations...”) of V. Barvinsky, a Western Ukrainian public and cultural figure, which he delivered at music and declamation evenings in Lviv on the occasion of T. Shevchenko’s anniversary in 1875–1878 and which were published in supplements to the magazine “Truth”. The peculiarities of V. Barvinsky’s reception of Ukrainian history and literature, his understanding of the meaning of T. Shevchenko’s work are clarified. The beginning of a thorough understanding of history, the debunking of myths associated with certain pages of the past, a return to folk sources, the revival of historical memory, the formation of civil society, as well as a new stage in the development of Ukrainian literature, V. Barvinsky directly connects with the figure of T. Shevchenko. Emphasis is placed on the theses of the reports, innovative for the literary and critical discourse of the time, in particular on the syncretism of the aesthetic, social and national components of T. Shevchenko’s work, on the specifics of its influence on the recipient, the features of the humanistic basis, etc. Despite the lack of in-depth textual analysis in “Conversations...”, they have interesting parallels with the works of other Ukrainian and foreign poets, considerations about the sources of T. Shevchenko’s poems, their autobiographical basis, figurative system, motives, etc. V. Barvinsky’s speeches can be considered a successful attempt to bring to the contemporary society an understanding of the meaning of T. Shevchenko’s works, their role in the process of reviving historical memory and the formation of the Ukrainian nation.

Key words: report, history, people, national self-awareness, poetry, image, innovation.